

Kéž jsou všechny bytosti šťastné, říkávali tibetští loupežníci

(rozhovor s profesorem Stanislavem Komárkem)

Stanislav Komárek po své první návštěvě Číny v roce 2000, nadšen čínským elánem, pracovitostí a talentem pro mírovou expanzi, našel pro Evropu jen chmurná slova. Cituji: *Evropa se z čínského hlediska skládá takřka jen z mezer, volného prostoru a nevyužitých podnikatelských šancí, které čekají na ty, kdo ještě nezapomněli na kooperaci, obecné dobro a houževnatou cílevědomost s touhou po vzdělání a uplatnění. Záleží jen na nás, zda vidina sedmimiliónové Prahy s českou minoritou, prodávající rukodělné suvenýry a tančící v pestrých krojích na Staroměstském rynku je jen absurdní vizí či reálnou předtuchou. Snad nebudu muset své staré roky trávit neustálým opakováním nástupu v univerzitních talárech, které si budou bohatí čínští turisté natáčet na video jako jeden z bizarních obyčejů minority Čiek. Letos v květnu byl profesor Komárek v Číně podruhé, ale centra Říše středu (oblast etnika Chan) v podstatě minul.*

Změnil se Váš pohled na Čínu poté, co jste cestoval jen po jejím okraji?

Navštívil jsem okrajové enklávy Číny, dalo by se říct, že jsem viděl cosi jako chudobinec Říše Středu. Chudé provincie, a to se netýká jen provincií obydlených minoritami (např. provincie Šan-si je provincie převážně chanská, a přesto velice chudá) jsou na tom bídňě, ale nechtěl bych, aby tímto vznikl dojem, že bohatství centrální Číny vzniká vykořisťováním okrajových oblastí obydlených minoritami. Ono by si tam nebylo mnoho co vzít. Naopak: strašně se tam investuje a je otázka, s jakým že úspěchem.

Vy jste byl tentokrát kde?

Jednak v centrálním Tibetu, což je okruh zhruba tak pět set kilometrů kolem Lhasy. Potom jsem viděl část tzv. vnitřního Tibetu v okrajových částech provincií S'-čchuan a Kan-su, okrajové oblasti vlastní Číny, kde je také mongolská minorita, což je v provincii Šan-si a dále východně od Pekingu v oblasti bývalého Mandžuska, kde je město Čeng-te s bývalým letním sídlem mandžuských vládců.

Bydlel jste v klášterech či po hotelích?

V klášterech jsem byl poměrně hojně, včetně přespávání. Je to poněkud spartánské, ale je možné si na to velmi dobře zvyknout. Některé kláštery mají i stravování. Má to, pravda, trochu charakter klášterní dobročinné polévky pro chudé, nicméně zažít zevnitř chod a funkci kláštera je neobyčejně zajímavé. Hostitelé jakýmsi způsobem předpokládají, že host je buddhista, o buddhismu českém tam samozřejmě nikdo neví, ale pokud se člověk chová jakž takž konformně k místním zvykům, nebudí jakoukoliv pozornost. I v malých městečkách jsou rozmanité hotýlky, kde je možno přespát vcelku slušně, pokud člověk neočekává teplou vodu. V každé vesnici je nějaký hostinec, kde se lze poměrně velmi dobře najíst. Týká se to hostinců čínských. Pohostinství tibetské - tím nemyslím pohostinnost, ale kvalitu tibetských restaurací - je zážitek neobyčejným způsobem tristní. Po velmi dlouhém dohadování jdou nakonec do nedaleké čínské restaurace a něco z ní přinesou. Řekněme, že kuchyně není nejsilnější stránkou tibetského národa.

Co jedí?

Základní potravinou, která se v Tibetu konzumuje, je campa. To je pražená ječná mouka, která chutná jako pražený šrot. Většinou se míchá s čajem, s mlékem nebo s jačím máslem do kuliček, které se obvykle zajídají jogurtem. Vcelku se do jíst dá i když se nejedná o nějakou zvláštní

pochoutku. Další obvyklé tibetské jídlo je momo, to jsou kynuté knedlíčky plněné masem, mně dříve známé pod čínským názvem pao-c'. Také je tam k dispozici několik typů polévek s masem a nudlemi. A to je z běžných jídel v podstatě vše. Cizinec však nemusí naříkat, i ve velmi odlehlých lokalitách jsou drobné hospůdky, které vedou Číňané ze S'-čchuanu - i sebestarší s'-čchuanský kuchař dosáhne v Tibetu proslulosti a bohatství. Chodí tam jíst i velmi mnoho Tibetanů. Je tedy poměrně snadné říci, že to, co středoevropanům umožňuje se v Tibetu pohybovat, je de facto devastující čínský vliv. Číňan postavil silnici, Číňan postavil hotýlky, Číňan vaří. Pokud by se do Tibetu mělo dojet na mezku, či jaku, bydlet v místních zájezdnicích hostincích a jíst místní jídlo, počet návštěvníků by poklesl zhruba na tu mez, na jaké byl mezi dvě světovými válkami, tj. prakticky na nulu.

Jaké je napětí mezi Tibetem a centrální Čínou?

Značné. Oba národy jsou tak rozdílné, jak je jen možné, a byly i v nejdávnější minulosti. Číňané nebyli v Tibetu oblíbení nikdy. A je pochopitelné, že po hrůzách kulturní revoluce, kdy téměř v každé rodině byli mrtví, čínská obliba v Tibetu nestoupla. Na druhé straně dnešní status quo je mnohem lepší než situace před, řekněme, dvaceti lety. Míra nesvobody v dnešním Tibetu mi připadala podobná, jako u nás za minulého režimu. To je na jedné straně bilance neradostná, na druhé straně srovnáme-li ji s řádění čínské armády, Rudých gard a jejich domácích kolaborantů v období 1959-1979, kdy se situace obrátila lepším, je přítomná doba za posledních půl století nepochybně nejlepší, jaká v Tibetu byla. Navíc nevidím možnost, že by Čína Tibet vyklidila, to je asi stejně pravděpodobné, jako že Spojené státy předají severozápadní pláně préríjním Indiánům. Tibetané se budou s touto situací muset vyrovnat, byť obliba Číňanů je tam limitně blízká nule.

Vykazuje tibetská inteligence nějakou činnost?

Vyazuje. Překvapilo mě, kolik vychází tibetských knih, odborných, beletristických i knih pro děti. Protože neumím tibetsky, tak těžko posoudím jejich kvalitu. V lepším lhaském knihkupectví naplní tibetsky tištěné tituly větší místnost. Musíme ale vzít do úvahy, že národ je méně gramotný nežli třeba náš a že kupování knih mezi zábavy běžného Tibetana nikdy nepatřilo. Knihy byly v klášteřích a jen velmi málo laiků si někdy něco četlo. Celá řada intelektuálů v klášteřích podnes je a tyto jsou jakousi náloží pod čínskou správou Tibetu. Čínské úřady se prý zejména obávají jeptišek, které jsou mimořádně bojovné a dokonce prý po domácku konstruují bomby a různé je kladou. Do jaké míry je to pravda, bozi vědí.

Vy jste nějaký výbuch zažil?

Ne. V centrálním Tibetu, ne v okrajových částech, je přítomna čínská armáda, dokonce jsme viděli i jakousi malou vojenskou přehlídku, ale nedá se říct, že její přítomnost by byla nějaká zvláště nápadná nebo zvlášť arogantní. Třeba ve srovnání s tureckým Kurdistánem je to velmi decentní. Samozřejmě, nápisy jsou všechny dvojjazyčné, tibetsko-čínské. Ty tibetské nápisy jsou menší, ale zase jsou nahoře nad těmi čínskými. Míra sinizace, toť otázka, ale nebude to asi tak strašné, protože třeba i ve Lhase samé celá řada policistů a celá řada číšníků neumí ani slovo čínsky, což mě velmi překvapilo. Občas se někdo se slabou znalostí čínštiny najde. Existuje speciální tibetský televizní kanál. Tibet, nebo alespoň jeho autonomní oblast, má nominálně samosprávu, to znamená, že v jeho čele je Tibetan. Je to ovšem Tibetan ochočený, který má k ruce nějakého čínského adjutanta. Celá řada dalších tibetských oblastí je v jiných provinciích, kde tvoří autonomní okresy, ale tam už ta dvojjazyčnost nápisů není plná. Tibetané žijí v severní Indii, v Nepálu, tuším že i v Sikkimu a Bhútánu. To, co se běžně označuje jako Tibet, je jen Tibet centrální. Tibetskojazyčná oblast je ovšem mnohem větší a některá etnika k Tibetanům patří jen okrajově, např. Náchijové z provincie Jü-nan.

Jak jste se domlouval?

Měli jsme s sebou čínskou tlumočnici, což se ukázalo sice jako užitečné, ale nikoliv samospasitelné, neboť by to chtělo ještě někoho, kdo umí tibetsky. Celá řada lidí neumí čínsky buď vůbec nebo čínskou frází pochopí špatně. Vůči cizincům to nelze chápat jako odpor, ale jaksi neumějí jinak. Téměř jsme se v Tibetu nesetkali s člověkem, který by uměl jakžtakž anglicky. Ve lhaských hotelích je pár recepčních, kteří několik anglických frází svedou, ale jet tam pouze se znalostí angličtiny je v podstatě holý nerozum. Samozřejmě, je možné dorozumívat se nonverbálně, což jsem velmi často používal. Neuměje ani tibetsky ani čínsky, mluvil jsem s místním obyvatelstvem česky. Vzhledem k tomu, že člověk většinou nechťívá věci zvlášť bizarní, tak to namnoze stačilo. Majitel hospody správně pochopí, že jste se tam přišli naobědvat a ne slunit, takže se mi velmi osvědčilo hovořit mou mateřštinou a doprovázet to poněkud přehnanými gesty. Už to, že cizinec nějak mluví, je velmi polehčující okolnost – je vidět, že není němý, že nemá žádný zlý postraní úmysl, atd.. Z jeho hlasu je patrné, že je naladěn přátelsky - je to rozhodně mnohem lepší než posupně mlčet.

Existuje tam patrná nostalgie po dalajlámovi?

Ano. Velká. Je samozřejmě zakázáno vyvěšovat jeho fotografie, nikoliv však fotografie či obrazy ostatních dalajlámů. Kupodivu se třeba ukazuje jeho letní palác v Norbulince, kousek za Lhasou. A když jsem dvěma Tibetánům, kteří uměli trochu anglicky, sdělil, že jsem ho potkal a viděl dokonce z dálky jednoho metru, tak to na ně hluboce zapůsobilo. Autorita lámů převtělců je v Tibetu naprosto neobyčejná, je to v podstatě jediná politická autorita, která tam skutečně je. Samozřejmě: kdyby se Číňané dalajlámy zmocnili, rozhodně by ho nepopravili, ale odvezli do Pekingu, kde by sídlil v nějakém paláci, zabýval by se vysokou církevní administrativou a občas by byl převezen do Tibetu a tam kynul davům za bedlivých bezpečnostních opatření. Číňané neobyčejně sledují vše, co se týká převtělování lámů převtělců, chtějí, aby se tak dělo pod jejich kontrolou. Dokonce existuje jakýsi výnos čínské vlády, že převtělování se v principu povoluje, ale lámů by se mělo převtělit méně než kolik se jich „vytělilo“, aby jich postupně ubývalo. Je kuriózní, že se celá věc nikdy neřešila tak, že by se uhodilo pěstí do stolu a řeklo, že z hlediska dialektického materialismu se jedná o hloupost a napříště se jakékoliv řeči o převtělování zapovídají. Děje se pravý opak. Číňané, a to i čínští komunisté, pocházejí z prostředí silně ovlivněného buddhismem a tak jde v zásadě o to, mít při ruce takové převtělence, kteří budou pročínsky kooperativní, jako je nynější mladý pančenláma, jemuž je asi sedmnáct let a jehož jsme měli možnost potkat v pohorí Wu-taj-šan, což je velký komplex klášterů ve vysokých horách, jedna ze čtyř základních posvátných buddhistických hor. Bylo tam možná půl miliónu poutníků, z větší části Číňanů, jinak Tibetánů a Mongolové, kteří si od něj přišli nechat požehnat. Po smrti pančenlámy starého našli mniši z kláštera Tašilhümpo jeho následovníka, jehož schválil dalajláma. Chlapeček ovšem zmizel a brzy se našel jiný, z čínské strany prověřený, syn z rodičů-členů strany, kterého dalajláma už neschválil, který však naopak zcela konvenuje čínské vládě – to je tento mladý muž, kterého jsme měli možnost spatřit. Žije v Pekingu a občas zajíždí do Tibetu. Viděl jsem při té příležitosti neuvěřitelné shromáždění buddhistického kléru, mnichů a jeptišek všech možných denominací a také neuvěřitelné řady laiků. Pančenláma jezdí v mercedesu s kouřovými skly, má velkou tělesnou stráž. Život tohoto mladíka musí být zvláštní. Zajímalo by mě jeho vyučovací program. Představuji si ho jako složený z buddhistické věrouky, Maových myšlenek a základů tržního hospodářství. Už jeho předchůdce, jeho předchozí inkarnace, byl vychováván v Pekingu, a údajně, v padesátých letech, veden ke zhýralostem a nemravnostem. Zdali je tento veden k mravnostem, je otázka. Pravděpodobně ano. Nepochybně velký problém nastane, až čtrnáctý dalajláma zemře. Už se nechal slyšet, že se poté inkarnuje v indické části Tibetu. Domnívám se však, že nějakou jeho „lepší“ inkarnaci naleznou Číňané v čínské části Tibetu. Zřejmě to povede k dvojládí, což není věc, která by i v předkomunistických dobách byla v Tibetu zřídka. Pletichy kolem převtělců

jsou v Tibetu věc velmi stará, vedli je jak Tibetané sami, tak i Číňané ve snaze tam intervenovat. Problém je starší než komunistická moc. Čili: právě lámové převtělenci jsou základním pilířem moci. Komplikuje to také jakýkoliv politický zásah ve stylu „Slánského jsme popravili a je pokoj“. Ne tak v Tibetu. Tam také byla řada nepohodlných lámů popravena či umořena k smrti, ale téměř všichni se bryskně znovu inkarnovali a už zase dorůstají do konzumní váhy. Čínská vláda je z toho velmi nervózní.

Jaká je atmosféra obřadu v tamním klášteře?

Velmi specifická. Lámaistické kláštery jsou neobyčejně krásné, výstavné a důstojné, dnes většinou i pěkně opravené. V interiéru je dominující pach, který vystupuje z lampiček z jačím máslem, je to zvláštní teple kysele mastný odér, něco mezi zápachem a vůní. Ty obřady mají v sobě něco velmi důstojného i něco velmi děsivého a bizarního. Doprovodná hudba je často velmi hlučná – trubení na dlouhé teleskopické trouby, bubnování v kombinaci s činely, trubení na mořské mušle. Je to mnohem „drastičtější“ než třeba při katolických bohoslužbách. Předříkávání litanií či podobných pravidelně se opakujících textů je monotónně bzučivě a uklidňující a zvukové momenty do toho vpadají náhle a drsně. Svojí roli hraje i to, že mniši se vůbec nemýjí, jen občas se natrou máslem, takže je-li jich někde větší koncentrace a liturgickým snažením se potí, vyvolává to rovněž jistou pachovou clonu. Atmosféra mnoha kaplí je velmi tajemná a mysteriózní, což plynule hraničí s pouťovostí a dryáčnictvím. Nejupadlejší polohy výtvarného katolicismu jsou ještě velmi uměřené vedle jen málo upadlých výtvarných poloh tibetských. Papírmašovitost některých jejich figur je až do očí bijící. Hranice mezi vysokou mystikou a velkým dryáčnictvím je tam někdy těžko patrná, obě polohy do sebe velmi výrazně přecházejí.

Laik je při lámaistické bohoslužbě účastník nebo divák?

Mniši neradi vidí, když se cizinec liturgie účastní, protože neví, co přesně dělat, není-li školený tibetolog. Takže cizinec se obřadu zúčastnit může, ale je lépe, činí-li tak jen jako divák na okraji.

Je řešitelný problém, který nastoluje Západ, tzn. samostatnost Tibetu, návrat dalajlámy, mírová kooperace mezi centrální Čínou a samostatným Tibetem?

Ví Bůh. Nedomnívám se, že čtrnáctý dalajláma se za svého života vrátí. Že Čína dobrovolně propustí Tibet se svazku, tedy že Tibet bude samostatným státem s vlastní zahraniční politikou, to je také zhola nepravděpodobné. Na čem by se mělo více pracovat, by bylo prohloubení lokální autonomie, aby nebyla jenom formální, a eventuelně na toto by se měl při různých jednáních s Čínou klást důraz. Obávám se, že návrat dalajlámy se, pokud vůbec, uskuteční tehdy, až čínské úřady najdou nějakého malého vzdorodaljálu. Protože Tibetané si rozhodně dalajlámu v zemi mít přejí. A je-li „pravý“ nebo „falešný“, už bude lidu v podstatě zcela jedno. Samozřejmě, naši kultuře nejsou vlastní tradice a praktiky spojené s výběrem převtělenců a posuzovat, kdo je „pravý“ a kdo „falešný“ je obtížné i pro Tibetany, neřku-li pro nás.

Svého času jste napsal, že pro Číňana Peršan a Čech jednou jsou, neboť nepoužívají čínské písmo. Tibetan je pro ně kdo?

Cosí jako barbar. Věc je komplikovaná tím, že poslední čínská dynastie, mandžusští Čchingové, byla lámaistického vyznání. Lámaismus byl státní náboženství, spolupráce s Mongoly i s Tibetany byla vysoko v kursu a úcta vzdávaná dalajlámovy byla větší než kdy dřív. Je ovšem pravda, že dnešní průměrný Číňan nad dnešním průměrným Tibetanem ohrnuje nos, protože Tibetan nemá doma ledničku ani klimatizaci a někdy ani televizi. Číňané se navíc stále myjí a perou, což je v Tibetu zvyk vcelku neznámý. Rádo se dává Tibetanům najevo, že jsou národ barbarský, byť jsou příslušníky žluté Asie, žluté mongolské rasy, a u některých lidí je obtížné rozeznat, jsou-li Tibetané nebo mimořádně tmaví Číňané. Na každý pád je sousedství s centrální Čínou pro Tibetany nešťastné z jednoho hlediska. Mít za sousedy národ tak veliký a zároveň tak

činorodý, jako jsou Chanové, je hrůza. Číňané jsou navíc přístupní roztodivným kampaním, což Mao Ce-tung uměl neblahým způsobem využívat. Tibetské ambice směřují ke všemu jinému než k tržnímu hospodářství. Průměrný Tibetan vůbec nemá zájem o hospodářské záležitosti - pokud měl v minulosti nějaké peníze či zlato, věnoval je klášterům, které měly tisíce nevolníků, co pro ně pracovali bez jakéhokoliv odporu. Proto Číňané vždycky říkají: „Vždyt' jsme vás přišli osvobodit, bez nás byste byli dodnes nevolníci“. Samozřejmě, být obšťastněn násilím udělá málokomu opravdovou radost.

Vyrábí Tibet nějaké zboží, které se v Číně nevyrábí?

Velmi málo. V podstatě jsem tam kromě nějakého lokálního spotřebního průmyslu neviděl nic, co by stálo za řeč. Tibetanům připadá velmi obtížné stát ve fabrice u pásu. Jsou národem pastevců, rolníků a mnichů, ale rozhodně nemají nic společného s průmyslem. Ani řemeslná výroba se tam příliš neuchytila.

Existuje vůbec nějaký tibetský produkt, který je k mání v centrální Číně nebo ve světě?

Tibetská medicína je velmi populární. Ve Lhase je několik fabrik, vyrábějících tradiční tibetské léky, které se prodávají po celé Číně. Pod tlakem vašich otázek jsem nucen říct, že Tibet nejspíše získá podobu živého skansenu a turistického cíle. Nejen pro cizince, kterých je tam dost, ale i pro Číňany. Nejžádanějším produktem bude Tibet sám.

Domníváte se tedy, že náš požadavek osamostatnění Tibetu je špatně položená otázka?

Zajímavá je otázka jiná. Proč tolik pozornosti budí Tibet a nikoliv jiné oblasti či národy Číny. Mongolové jsou národ také pastevecký, také lámaistický, taky s monastickou tradicí, jsou také utlačovanou minoritou ve vlastní zemi, jejich kláštery byly také zničeny, ale už ne zdaleka tak pěkně obnoveny, a neštekne po nich pes, což je pozoruhodné. Z jakého důvodu se Tibet dostal do průsečíku všeobecné pozornosti a jiné minority a jejich osudy nikoliv? Problém Tibetu je jistě vážný a čínská vláda se kolem toho točí velmi obezřetně, neboť ví, že celý problém je velmi bedlivě sledován z Evropy i z Ameriky. Je pochopitelně otázka, jak celá věc dopadne, ale jak už jsem několikrát opakoval: návrat tohoto dalajlámy a osamostatnění Tibetu čekat v podstatě nelze.

Mongolové mají svého lámu, svoji vrchnost?

Mongolové mají úplně stejnou tradici, láma převtělenec, chutuchtu z Urgy, pozdějšího Ulánbátaru, byl vladařem všech Mongolů. Bohužel jsem se nezajímal, zda v postsovětském Mongolsku došlo k nějakému znovunalezení tohoto lámy (předpokládal bych, že ano). Na každý pád byly ve třicátých letech mongolské kláštery zničeny mongolskou a sovětskou armádou mnohem hůř než kláštery tibetské. Většinou je rozstříleli dělostřelectvem, někdy i s mnichy. A nejsou peníze na jejich obnovu, protože by se musely postavit z větší části znova. Osud mongolské kultury je mnohem smutnější než osud Tibetu. Tibetané jako národ jsou velmi veselí, bezprostřední, ale také se zálibou v kanadských žertících. Národ má dlouhou nejen mnišskou, ale také loupežnickou tradici. „Kéž jsou všechny bytosti šťastné,“ říkali tibetští loupežníci, když vyráželi ráno do práce. A ono se to s tím buddhismem v jejich mysli moc netlouklo. V lámaistických kláštorech je několik set mladých mnichů, což jdou hoši nezřídká velmi drsní. Naše evropská představa mnicha jako takové nezuživě pobledlé postavy, zahalené v kutně, dostává v Tibetu na frak. V minulosti mívaly kláštery i své vlastní armády, které se cvičily v bojových uměních a z těchto mnichů-bijců šla velká hrůza. Dnes je to pochopitelně zakázáno, ale i tak bych od řady nynějších mnichů nechtěl facku držet. Kabinetních učenců je mezi mnichy jen určitá malá frakce.

Když přejedete etnické hranice mezi Mongolskem a Tibetem, jaký rozdíl spatříte?

Já jsem nebyl v samostatném Mongolsku, jinak řečeném Mongolsku vnějším. Byl jsem jen v severních částech Číny kde Mongolové tvoří dnes již minoritní část obyvatel. Obecně vzato se tvrdí, že mongolská kultura neměla tu rafinovanost jako tibetská. Lámové převtělenci se také do Mongolska tradičně vozili z Tibetu. Mongolové platili vždy za dobrosrdečné a naivní. K tibetským schopnostem patří třeba dovednost sprádat rafinované intriky, což mezi Mongoly nikdy nemělo hlubší tradici, nicméně Mongolové byli vždy národ velmi zbožný a údajně má mongolština jen dvě hlavní nadávky: „Ty Ruse!“ a „Ty Číňane!“. Obě jsou velmi neslušné a nemají se používat bez dobrého důvodu. Mongolové sami na mě působili velmi dobrým dojmem. Viděl jsem celou řadu klášterů s převážně mongolským osazenstvím, jinak na Wu-taj-šanu a jednak ve městě Čeng-te a co do jevové stránky, zdobení klášterů, typu soch, se mongolské a tibetské kláštery od sebe sotva liší. Koneckonců mongolské písmo je transmutací písma tibetského.

Rozumí si oba národy, když spolu mluví?

Nerozumí. Ty jazyky se od sebe liší minimálně jako čeština a maďarština, s tím ovšem, že existuje celá řada slovních výpůjček, čili sem tam něčemu porozumět mohou.

Spojuje je písmo tak, jako spojuje centrální Čínu?

Typ písma je podobný, ale ta písma jsou fonetická, tedy slabičná, čili i když by někdo dokázal napsat toho druhého národa správně přečíst, není z něho příliš moudrý. Tradičně vzdělaní Mongolové umějí tibetsky, protože to byla intelektuální řeč lámaistického světa. Lámaismus sahal až ke Kalmykům na dolní Volze, čili to byl velký kulturní okruh.

Byla tato cesta technicky náročnější než po centrální Číně?

Podstatně. Komunikace jsou nesrovnatelně horší. Rozdíly ve výšce také dávají člověku zabrat. Pobyt nad 4000 metrů už mi nedělá dobře. Ono málokomu. Všechny tam více méně bolí hlava, nemohou spát, krvácejí z nosu, zadýchávají se při cestě do kopce. Čínští turisté si s sebou často vozí vaky s kyslíkem a ten v drobných dávkách mlsají. Pohybovali jsme se automobily, přes jeden horský hřbet i na koních. Možnost najmout si dodávku je tam prakticky všude, silnice, kromě těch nejhlavnějších, jsou však neobyčejně špatné. Po některých se dá jet maximálně rychlostí 5 km v hodině, čili je to taková pohodlnější chůze.

Vrat'me se ke krátkým dojům z centrální Číny, která vás před čtyřmi lety ohromila.

Čína opět zbohatla a strašně se tam staví. Stavební ruch je cosi jako celočínská nemoc. Číňané neobyčejně rádi stavějí a neobyčejně rádi bourají. Je zcela běžné, že nějakou čtvrť obeženou zdí, potom strhnou a postaví tam něco zcela jiného, než tam bylo. Je to věc spíš běžná než vzácná. I v Tibetu se hodně staví. Teď například železnice do Lhasy z města Golmud, což je osada ležící na bývalé hedvábné stezce. Odtud už vede trať do Pekingu. Celková délka nové trati Peking-Lhasa bude měřit 3800 km. Viděl jsem poprvé v životě stavět železnici. To drážní těleso je obrovské, byť zatím bez kolejí a táhne se stovky a stovky kilometrů. Už tam postupně vznikají nádražíčka na místě různých tibetských zapadákovů. Jména těch nových stanic znějí v čínské verzi vždy mnohem lépe než v tibetské, zhruba ve stylu: Studené bláto-Statečný železničář, Chcíplý pes-Světlá budoucnost.

Ty nové stanice se již obklopují vesnicemi?

To zatím ještě ne, protože tam nejezdí vlaky, ale za dva roky, až bude železnice hotová, se bude moci pražský Klub přátel starého Tibetu najmout lehátkový vůz a za týden jsou ve Lhasě na hlavním nádraží.

Kudy?

Via Moskva, Almaty, Urumči, Golmud, Lhasa. Lhasa je město, kde byl dřív internet než železnice.

Čili internetové kavárny jsou tam běžné?

Ano.

Převažuje ve Vás i po této návštěvě pocit, že Čína se stane hegemonem a vy se budete v taláru předvádět turistům jako český národopisný znak?

Převažuje. I cesta našeho pana prezidenta do Číny mě v tom utvrdila. Je nutno – a nemyslím to ironicky – pochválit jeho schopnost anticipace, pokud se týká budoucích zdrojů moci. Že nejedí do nejvyšší slávy již zaživšího Bruselu, ale do mocenského centra východního, jehož hvězda teprve stoupá. Vládcové závislých knížectví, a k nim patřil také Tibet, ale bylo jich neskonale víc – Ásam, Tonkin, Annam, Korea aj., jezdili pravidelně do Pekingu, ti z nejbližšího okolí každoročně, a přivázeli tribut, což většinou nebyly peníze, ale specifické produkty té které země. V našem případě by to bylo broušené sklo a pivo z města Pil-sen. A zase: protože Syn nebes, čínský císař, byl velmi bohatý a musel se ukázat, tak si ti závislí vládcové odváželi protitribut, většinou mnohem větší než jaký přivezli. Také to nemuselo být jen ve zlatě, stříbře a podobných komoditách, ale často to bylo něco velmi nehmotného, třeba stipendijní místa v čelných buddhistických kláštorech nebo rozmanité patenty a know-how - v dnešní době výhodné hospodářské kontrakty. Mohu říct, že cesta Václava Klause měla všechny tyto aspekty a pozoruhodným způsobem zapadá do schématu, jakým vládcové tributárních zemí do Říše středu jezdili. Opakuji: neříkám to s ironií a arogancí, ale jakýmsi způsobem to o povaze čínské dominance ve světě a našemu vztahu k ní přeci jenom vypovídá.

Ptal se Jan Kašpar